

K NĚKTERÝM OTÁZKÁM BUDOUCÍ ÚPRAVY MANŽELSKÉHO MAJETKOVÉHO PRÁVA

JAN DVOŘÁK

A. VÝCHODISKA NOVÉ PRÁVNÍ ÚPRAVY

I. Právní důsledky uzavření manželství lze rozdělit na ty, které zasahují do osobní (statusové) sféry manželů, dále pak na ty, které modifikují majetkové vztahy manželů.

Nejdůležitějším majetkovým důsledkem uzavření manželství je vznik „podvojného“ spoluvlastnictví manželů k jejich společnému majetku. Zvláštní právní úprava, kterou občanský zákoník pro tyto případy obsahuje, zajišťuje rovnoprávný vztah manželů ke společnému majetku, a to bez zřetele k osobě manžela, který majetek za trvání manželství v konkrétním případě nabyl. Pro právní úpravu manželských majetkových vztahů je charakteristická jejich *bezpodílovost*, tj. stav, kdy ani jeden manžel nemůže za trvání manželství určit výši svého podílu na společném majetku (a nemůže se ani domáhat určení jeho výše u soudu). S tím není v rozporu, že občanský zákoník bezpodílové spoluvlastnictví manželů již neupravuje, ani neoznačuje platnou právní formu uspořádání majetkových vztahů manželů za zvláštní formu spoluvlastnictví vedle spoluvlastnictví podílového.¹⁾ Diskusní může být, zda o bezpodílovosti lze hovořit jen ve vztahu k věcem, které tvoří předmět právních vztahů (§ 118 OZ), či i v případech, kdy předmětem manželských majetkových vztahů jsou kromě věcí i práva nebo jiné majetkové hodnoty. Platná právní úprava svědčí pro užší pojetí, věcný záměr občanského zákoníku (ve shodě s právní úpravou OZO z roku 1811), vyznívá pro širší pojetí uvedené na druhém místě.²⁾

Zvláštní právní úprava majetkových vztahů dopadá *ex lege* výlučně jen na osoby, které uzavřely manželství. Podle jednotně sdíleného názoru zvláštní majetkové uspořádání vzniká i v manželství neplatném (§ 17 odst. 2 ZoR).

Důvod zvláštní právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely lze spatřovat v tradičním úsilí zákonodárce podpořit i tímto způsobem veškerost vztahů mezi manžely. Právní úprava společných majetkových vztahů manželů musí vztahy mezi manžely posilovat a nikoli rozdělovat s ohledem na možné individuální majetkové zájmy

¹⁾ „Navzdory nesnadno pochopitelnému přejmenování BSM jsou subjekty společného jmění manželů bezpodílovými spoluvlastníky“. Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck 2002, s. 19.

²⁾ K tomu srov. Eliáš, K., Zuklínová, M.: Principy a východiska nové koncepce soukromého práva, Linde Praha, a.s., Praha 2001.

každého z nich. Proto zákon při nabytí do majetkového společenství manželů nerozlišuje, který manžel majetek nabyvá, ani to, kdo z manželů má více zásluh na jeho nabytí. Platí, že co nabyvá jeden manžel, nabyvá současně i manžel druhý (co jeden z nich získá, získává pro oba), nejde-li o zákonem stanovenou výjimku (§ 143 odst. 1). Uvedená zásada platí podle českého práva za dalšího předpokladu, že se manželé o předmětu společného jmění nedohodli jinak (§ 143a OZ), či nebylo vydáno soudní rozhodnutí ve smyslu § 148 OZ.

II. Politické změny v roce 1948 se promítly i do právní úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Právní úprava manželství a jeho majetkových následků byla vyvedena z úpravy občanskoprávní a byla zařazena do samostatného zákona o právu rodinném (zák. č. 295/1949 Sb.). V rámci úpravy rodinněprávních vztahů došlo i k nové úpravě manželských majetkových vztahů formou *zákonného majetkového společenství manželů*, které vycházelo z důsledně provedené zásady rovnoprávnosti muže a ženy. Nová právní úprava manželských majetkových vztahů, (podle některých pramenů inspirovaná slovenskou úpravou tzv. koakvizice)³⁾, v českém právu dlouho neobstála. Již v roce 1964 byly majetkové vztahy manželů – v rámci kodifikace právních úprav socialistického typu – nově upraveny formou bezpodílového spoluvlastnictví manželů opět v občanském zákoníku. Rozsahem se jednalo o nevelkou a kusou úpravu (právní úprava bezpodílového spoluvlastnictví manželů byla obsažena jen v ustanoveních § 143– 151 OZ). S ohledem na svou stručnost byla zákonná úprava manželských majetkových vztahů téměř na hranici použitelnosti.

Počínaje občanským zákoníkem z roku 1964 byla výrazným znakem úpravy manželských majetkových vztahů *kogentnost* právních norem, která vylučovala jakoukoli smluvní autonomii manželů. V souladu s přijatou koncepcí občanského zákoníku, že předmětem vlastnictví mohou být jen věci, vznikaly v právní praxi jen obtížně řešitelné situace při vypořádání pohledávek a závazků při zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Navíc se podle původní právní úpravy (OZ 1964) právo na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – jako právo vlastnické – nepromlčovalo. Částečné zlepšení legislativně neúnosného stavu manželských majetkových vztahů přinesla až novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 131/1982 Sb. (zejména zařazením § 149 odst. 3 OZ).

Společenské a ekonomické přeměny nastalé po roce 1989 vyvolaly naléhavou potřebu legislativních úprav, a to i v tak konkrétní oblasti, jakou je právní úprava manželských majetkových vztahů. Změny právní úpravy provedené zákonem č. 509/1991 Sb se promítly především v rozšíření smluvní autonomie manželů, kteří – počínaje rokem 1992 – již mohli překročit kogentně vymezený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Podle nové právní úpravy manželé mohli *modifikovat zákonný rozsah* bezpodílového spoluvlastnictví (který mohli jak rozšířit, tak i zúžit), *odložit* dobu jeho vzniku a *modifikovat správu* společného majetku. Nová právní úprava pamatovala výslovně i na možnost podnikání manžela se společným majetkem. V zájmu ochrany majetkového společenství i s ohledem na ochranu nepodnikajícího manžela zákon podmiňoval podnikání se společným majetkem *souhlasem* druhého manžela.

³⁾ J. Blažke, Manželské majetkové právo, in Sborník studií z občanského práva, Praha-Orbis, 1953, str. 278.

Na řadu legislativních i praktických otázek, které vzdor pozitivním změnám právní úpravy manželského majetkového společenství v právní praxi vznikaly, reagovala po čase nová právní úprava, provedená – poměrně nečekaně a bez širšího zapojení odborné veřejnosti – zákonem č. 91/1998 Sb. Zákonodárce vyhověl volání právní praxe po širší koncepci úpravy majetkových vztahů mezi manžely, když na místo bezpodílového spoluvlastnictví manželů upravil majetkové vztahy mezi manžely formou širěji koncipovaného institutu nazvaného společné jmění manželů.

B. LEGISLATIVNÍ FORMY ŘEŠENÍ PRÁVNÍ ÚPRAVY MANŽELSKÉHO MAJETKOVÉHO PRÁVA V EVROPSKÉM KONTINENTÁLNÍM PRÁVNÍM PROSTORU

Legislativní úprava manželských majetkových vztahů má zásadně tyto podoby:

I. *Formu manželského majetkového společenství.*

Forma majetkového společenství manželů představuje v evropských právních úpravách zákonný (legální) majetkový režim manželů a pokud tomu tak není, připouští se vznik majetkového společenství manželů jako manželského režimu fakultativního.

Jako zákonný majetkový režim upravuje majetkové společenství manželů např. občanský zákoník italský, francouzský, belgický, polský, ruský.

Majetkové společenství manželů v uvedených zemích mívá zpravidla formu *omezeného* majetkového společenství. Tím sluší rozumět, že určitý druh majetku je z manželského společenství vyloučen. Vyloučeny jsou zpravidla věci, s nimiž každý manžel vstupuje do manželství, věci nabyté za trvání manželství, avšak určené k osobní potřebě či výkonu povolání jednoho manžela, dále to jsou věci nabyté děděním, darováním, atp.

Úplné majetkové společenství manželů (univerzální společenství majetku) upravuje nizozemský občanský zákoník. Jeho podstatou je veškerost společného majetku i závazků manželů, není-li manžely sjednáno jinak.

Výhody majetkového režimu manželů ve formě jejich majetkového společenství lze spatřovat v zajištění stejné účasti manželů na nabytém majetku, v rovném přístupu k jeho užívání, jakož i v rovném přístupu k jeho výnosům.

Je-li právní režim majetkového společenství sjednán jako režim zákonný, připouštějí právní úpravy širokou míru smluvní svobody manželů, kteří se mohou rozhodnout pro přijetí jiné úpravy vzájemných majetkových vztahů.

II. *Formu oddělených (samostatných) majetků manželů*

Tato právní forma uspořádání manželských majetkových vztahů posiluje spíše individualitu každého manžela, jeho majetkovou samostatnost, jakož i jeho majetkovou odpovědnost. Prvky rovné majetkové účasti na majetku nabytém v průběhu manželství, jakož i znaky solidarity mezi manžely jsou v tomto systému uspořádání majetkových vztahů mezi manžely potlačeny. Společný majetek manželů ve smyslu

jeho bezpodílovosti se nevytváří. Nabyvájí-li manželé společně, vzniká ke společně nabytým věcem podílové spoluvlastnictví.

Poté, kdy režim odděleného majetku manželů jako zákonné formy uspořádání manželských majetkových vztahů byl opuštěn v Itálii, přetrvává jako zákonný v právní úpravě rakouské (pro úplnost lze poznamenat, že i podle rakouské právní úpravy lze smlouvou manželů sjednat majetkové společenství manželů).⁴⁾

Poznatky zejména zahraniční právní praxe prokazují, že formu oddělených majetků preferují manželé, kteří uzavírají manželství opakovaně, či manželé vyššího věku nebo ti, kteří docilují nápadně nerovnoměrných příjmů. V těchto případech mohou vznikat těžkosti při zajištění potřeb rodinné domácnosti, resp. uspokojování potřeb rodiny. Proto právní úpravy tyto otázky řeší, a to jak ve vztahu k rodinnému obydlí, tak i k věcem, které jsou ekvivalentem „věci sloužící k obvyklému vybavení domácnosti“ ve smyslu § 143a OZ.

III. Kombinace obou shora uvedených forem

Tato forma uspořádání vztahů mezi manžely představuje dnes v řadě evropských právních úprav kompromisní řešení mezi formou majetkového společenství manželů a formou oddělených majetků manželů. S touto formou uspořádání majetkových vztahů manželů má již řada zemí bohaté zkušenosti. Počínaje státy severními, byl tento systém jako *zákonny* zaveden v Německu (Zugewinnngemeinschaft), ve Švýcarsku, jako *fakultativní* manželský majetkový režim se připouští ve Francii (participation aux acquets). Jeho právní podstata spočívá v tom, že za trvání manželství manželé žijí v systému oddělených majetků. Při zániku manželství se srovnává počáteční a konečný rozsah majetku každého manžela. Manželovi, který má v konečné fázi menší přírůstek majetku, než manžel druhý, vzniká pohledávka za druhým manželem, a to na polovinu přírůstku jeho majetku. Těžkosti, které nastávají s porovnáním počátečního a konečného stavu majetku každého manžela, zahraniční úpravy řeší zpravidla porizováním inventarizačních seznamů majetku každého manžela na začátku a konci manželství. Rovněž zvolené metody ocenění hodnoty majetku původního a konečného se mohou v jednotlivých zemích odlišovat. Závěrečné vyrovnání mezi manžely pak eliminuje nevýhody režimu oddělených majetků manželů, který jinak nestanoví žádnou povinnost mezi manžely podělit se o nerovnoměrně nabytý rozsah majetku za trvání manželství.⁵⁾

C. NAVRŽENÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA

Publikovaný věcný záměr občanského zákoníku počítá s rámcově popsány prvními dvěma formami uspořádání majetkových vztahů mezi manžely.

Jako *zákonny* manželský režim se navrhuje *ponechat společně jmění manželů* s tím, že jeho rozsah zůstane zachován (2.4.3.1. věcného záměru). Věcný záměr navíc mezi manžely připouští i dohodnutý režim, který nebude nijak omezen. Výslovně se umož-

⁴⁾ K italské úpravě srov. podrobněji Králíčková, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání, MÚ Brno, 2003.

⁵⁾ Podrobněji srov. např. Ph. Malaurie, L. Aynés, Droit civil, Les régimes matrimoniaux, Paris 1988, str. 348 n.

ňuje i zrušení společného jmění manželů (2.4.3.2.1. věcného záměru). Navrhuje se umožnit manželům přijmout právní režim oddělených majetků. V tomto směru věcný záměr správně a účelně rozšiřuje dnešní sevřený rámec právní úpravy, která připouští jen existenci společného jmění manželů jako režimu zákonného, s možností jeho změny na základě smlouvy (§ 143a OZ) či soudního rozhodnutí (§ 148 odst. 1,2 OZ).

Nově uvažovanou úpravu majetkových vztahů manželů ve formě oddělených majetků manželů lze jen doporučit. Vychází vstříc manželům, kteří z důvodů osobních či majetkových, odmítají uspořádání vzájemných majetkových vztahů formou vzájemného majetkového společenství. Potvrzuje se nosná myšlenka věcného záměru, že právní úprava společného jmění manželů se bude ve všech směrech vyznačovat *dispozitivitou* (2.4.3. věcného záměru).

V jednotlivostech lze k publikovanému věcnému záměru v oblasti společného jmění dále uvést:

a) Navržená právní úprava poskytuje potřebný prostor k zamyšlení, zda by na pořadu dne neměla být i zásadnější změna právní úpravy majetkových vztahů manželů. Konkrétně jde o to, zda by při uspořádání manželských majetkových vztahů neměla být zvážena a již do nového občanského zákona zařazena *dalsí forma právní úpravy* manželských majetkových vztahů. K úvaze lze doporučit výše popsanou třetí formu (model) právní úpravy manželských majetkových vztahů. Jde o model právní úpravy majetkových vztahů manželů, který tradici v české právní úpravě nemá (ale žádnou tradici neměl ani v úpravách výše uvedených zemí). Lze však – i s přihlédnutím k zahraničním zkušenostem – očekávat, že výkladové těžkosti, které v právní praxi dnes vznikají by mohly být zmírněny. Pokud by jen rámcově popsaný model právní úpravy byl do českého práva zaveden, mělo by se jednat jen o manželský majetkový režim fakultativní, k jehož přijetí manželé by se vyžadovala zvláštní smlouva.

b) Zákonem č. 91/1998 Sb. byl do právní úpravy společného jmění manželů vtělen pojem *obvyklého vybavení společné domácnosti*. Smyslem jeho zařazení do zákona bylo napomoci základnímu fungování společné domácnosti, aby ta – v případě rozvratu vztahů mezi manželé – nebyla zbavena základních a k běžnému uspokojení rodiny potřebných věcí. Protože zákon použitý pojem nedefinuje, ponechává jeho naplnění právní praxi. Ve shodě s věcným záměrem lze dovodit, že obvyklým vybavením společné domácnosti lze rozumět určitý a účelově vymezený soubor věcí, do něhož nabývá průběžně každý manžel. Podle platné právní úpravy je obvyklé vybavení společné domácnosti vždy předmětem společného jmění. Soubor věcí, které tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti, nemohou manželé smlouvou a ani soud svým rozhodnutím z předmětu společného jmění vyloučit (§ 143a odst. 2, § 148 odst. 1 OZ). Ke škodě věci *zákonodárce neupravil zvláštní režim správy obvyklého vybavení společné domácnosti*. I na tuto kategorii se proto vztahuje obecný režim správy společného majetku (§ 145 OZ). Nemá-li být účel této zvláštní kategorie zmařen, pak sluší zaujmout výklad, že prodej věcí, která tvoří součást tohoto souboru nelze pokládat za obvyklou správu společného majetku, a proto je nutno vyžadovat k takové dispozici *souhlas obou manželů*, nejde-li o majetek nepatrné hodnoty.

Protože navržená úprava tuto kategorii zachovává, lze jen doporučit, aby ustanovení o její zvláštní správě byly vtěleny přímo do zákona. Nelze však nezmínit vážné výhrady, které ke zkoumané kategorii vznáší právní praxe, a to jak soudní, tak zejména notářská. Ta jen obtížně řeší případy, kdy manželé, kteří kromě základního vybavení domácnosti nemají další majetek, žádají o zúžení společného jmění.

c) Při možné budoucí pluralitě manželských majetkových režimů a jejich rozmanitosti vystupuje naléhavě do popředí otázka jejich *publicity* (evidence). Právní ochranu třetích osob, které považují manžele za jednu entitu (jeden právní subjekt) lze posílit tím, že budou mít možnost seznámit se s konkrétně zvolenou právní formou majetkového společenství manželů, s nimiž do právních vztahů vstupují. Proto lze doporučit, aby nová právní úprava manželských majetkových vztahů zakotvila povinnost *evidovat ty úpravy manželského majetkového práva, které by se od zákonného majetkového režimu odchylovaly*. Každý kdo vstupuje s manžely do právních vztahů, má právo seznámit se s formou uspořádání jejich majetkových vztahů. I když současný způsob *publicity* uspořádání manželských majetkových vztahů představuje ve srovnání s předchozí právní úpravou znatelný pokrok, nelze jej stále považovat za dokonalý. I platná právní úprava (obsažená nikoli v občanském nýbrž obchodním zákoníku!) poskytuje informace o zvoleném uspořádání majetkových vztahů třetím osobám jen omezeně. Jen v těch právních vztazích, v nichž vystupují podnikatelé zapisující se do obchodního rejstříku, se lze s jejich manželským majetkovým režimem seznámit (srov. § 27a odst. 2 písm. k) ObchZ). V ostatních případech se manželé mohou na modifikaci svých majetkových poměrů odvolat, jen když je obsah modifikující smlouvy třetím osobám znám (§ 143a odst. 4). Důkazní povinnost o tom zatěžuje manžele.

Právní praxe signalizuje, že okruh manželů, kteří jsou povinni oznámit modifikaci zákonného režimu svých majetkových vztahů, lze považovat za příliš *úzký*. Srovnatelné zahraniční právní úpravy vyžadují, aby informační povinnost dopadala nejen na manžela – podnikatele, nýbrž na všechna manželství, která se od zákonného režimu uspořádání majetkových vztahů odchyľují. Zápis této skutečnosti do veřejně přístupné evidence lze pokládat za spolehlivý zdroj informací třetím osobám.

V rámci úvah *de lege ferenda* a splnění zamýšleného cíle, kterým je právní ochrana třetích osob, se otázka, kdo by měl být vedením takové evidence (registru) pověřen, nejeví jako zásadní. Uvažovat lze o vedení této evidence soudy, Notářskou komorou ČR, či někdy zmiňovanými soukromými registry.

d) Vyváženost práv a povinností v majetkových vztazích mezi manžely lze posuzovat jak z hlediska manželů samotných, tak i z pohledu zajištění přiměřené ochrany třetích osob.

V právních vztazích mezi manžely jde především o to, aby právní úprava zajistila dostatečnou ochranu manžela, a to i před neuváženým – ukvapeným – jednáním manžela druhého. Právní ochrana by především měla poskytnout ochranu proti manželovi, který svými úkony neúnosně zatěžuje společný majetek a likviduje úsilí a zásluhu druhého manžela o jeho nabytí.

V právních vztazích mezi manžely a třetími osobami musí právní úprava poskytnout dostatečnou ochranu třetím osobám v případě, že manželem či manžely převzatý závazek není ve stanovené či sjednané době splněn.

K tomu lze uvést: uzavřením manželství není dotčena způsobilost žádného manžela uzavírat smlouvy a zavazovat se. Do roku 1998 platilo, že ze závazků převzatých jedním manželem byl zavázán jen dlužný manžel. Majetek nabytý z převzatých závazků (např. ze smlouvy o půjčce uzavřené jedním manželem) se stal již součástí bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Úprava společného jmění manželů přinesla do právní úpravy závazků jako součásti společného jmění manželem významnou změnu. Tu lze spatřovat v tom, že zákon do předmětu společného jmění dnes již výslovně řadí i závazky, které převzali za trvání manželství manželé společně či jeden z nich. Z předmětu společného jmění zákon vylučuje jen závazky, které souvisí s výlučným majetkem manžela, jakož i ty, které převzal jeden manžel bez souhlasu druhého a které svým rozsahem přesahují míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů (§ 143 odst. 1 písm. b, OZ).

Při hodnocení platné právní úpravy lze zaujmout stanovisko, že *okruh závazků, které manžel může převzít, a které se stanou součástí společného jmění, je velmi široký*. Zákon mezi závazky převzatými jedním manželem bez souhlasu druhého manžela nerozlišuje. Nerozlišuje, zda převzaté závazky jsou soukromoprávní či veřejnoprávní povahy, nerozlišuje, zda se jedná o závazky vzniklé na základě smlouvy či z porušení právní povinnosti. Konečně zákon nerozlišuje ani účel, pro který byl závazek převzat. Platná právní úprava poněkud nepromyšleně umožňuje, aby manžel, dodrží-li zákonem vyžadovaný rozsah přiměřenosti závazku, významně zatěžoval společné jmění, aniž by se k tomu vyžadoval souhlas druhého manžela. Ochrana druhého manžela poskytnutá soudem (zúžení společného jmění podle § 148 odst. 1) nebude v právní praxi zřejmě tak rychlá a účinná, jak by to naléhavost konkrétního případu mnohdy vyžadovala. Proto zásadní změnu právního režimu závazků převzatých bez souhlasu druhého manžela lze v budoucí právní úpravě naléhavě doporučit. Nelze přehlédnout, že zařazení závazku do společného jmění se především promítá i v odpovědnostním postavení druhého (nedlužného) manžela. Stane-li se závazek součástí společného jmění, jsou za jeho splnění odpovědni společně a nerozdílně oba manželé (§ 145 odst. 3 OZ). Podle citovaného ustanovení platí, že za splnění závazku odpovídá veškerým majetkem i manžel, který závazek nepřevzal ani k jeho převzetí nedal souhlas. Jeho veškerým majetkem se rozumí jak majetek, který je ve společném jmění manželů, tak i majetek výlučný.

Proto lze při přípravě nové právní úpravy doporučit, aby do společného jmění manželů nebyly za trvání manželství zařazovány zásadně všechny závazky převzaté jedním manželem. Při jejich zařazení do předmětu společného jmění by neměl být zohledňován jen rozsah (výše) převzatého závazku, nýbrž i jeho účel. Jako přiměřené a odpovídající řešení (inspirované též zahraničními úpravami), lze doporučit, aby *do společného jmění manželů byly zařazeny jen závazky převzaté jedním manželem, které slouží zajištění odpovídajících (přiměřených) potřeb rodinné domácnosti – rodiny*. V ostatních případech by se k zařazení závazku do předmětu společného jmění vyžadoval s převzetím závazku souhlas obou manželů.

Prisvědčit lze těm ustanovením věcného záměru, která výslovně uvádějí, že pro závazek jen jednoho manžela, který vznikl z jeho trestného činu nebo protiprávního jednání, anebo pro dluh na výživném, které je tento manžel povinen poskytovat vně rodiny, lze majetek ve společném jmění postihnout *jen do výše, kterou by představoval podíl povinného manžela*, kdyby došlo ke zrušení a vypořádání společného jmění (2.4.3.6. věcného záměru).

e) Při přípravě nové právní úpravy lze dále uvážit, zda a v jakém rozsahu by měly být do zákona převzaty konstantní závěry soudní praxe. Ta totiž shromáždila řadu zásadních poznatků, které úzký text zákona významným způsobem rozpracovaly. Lze proto doporučit, aby nová právní úprava např. stanovila, že výnosy odděleného majetku manžela spadají již do společného jmění manželů. Uvedený závěr nebývá přijímán bez výhrad a je konfrontován s ustanovením § 123 OZ, podle kterého je obsahem vlastnictví právo na plody a užitky. Oproti tomu lze odkázat na text ustanovení § 143 odst. 1 písm.a) OZ, podle kterého se do společného jmění řadí majetek nabytý některým z manželů za trvání manželství. Zákon v citovaném ustanovení nerozlišuje, z jakého zdroje nabytý majetek pochází, nejde-li o případ zákonné či smluvní výluky. Ustanovení § 123 a 143 odst. 1 písm.a) občanského zákoníku jsou tak v určitém rozporu. Z pohledu srovnávací právní vědy lze uvést, že stejný problém řeší i zahraniční právní úpravy upravující majetkové společenství manželů. Ty na něj odpovídají jednoznačnou – v zákoně výslovně vyjádřenou – úpravou, která vyúsťuje ve prospěch majetkového společenství manželů a nikoli ve prospěch majetků oddělených.

f) Upozornit lze dále na dnešní nevyhovující právní úpravu režimu výnosů odděleného majetku manžela a právního režimu závazků převzatých manželem – vlastníkem tohoto majetku.

Zatímco výnosy z výlučného majetku spadají – podle předchozího konstatování – do společného jmění manželů, závazky, které převzal manžel jako výlučný vlastník, do společného jmění již nespádají (§ 143). Je-li předmětem výlučného vlastnictví manžela nemovitost, kterou manžel pronajímá, dosažený výnos nájemného bude spadat do společného jmění. Závazky převzaté v zájmu zajištění řádného chodu pronajaté nemovitosti nese výlučně její vlastník. Lze proto v zájmu vyváženého vztahu mezi docilovaným výnosem z odděleného majetku a mezi převzatými závazky z odděleného majetku doporučit právní řešení, aby do majetkového společenství manželů (které má prospěch z výnosů výlučného majetku), se odpovídajícím způsobem promítly i manželem převzaté závazky, jejichž cílem je zajistit řádnou správu výlučného majetku (nešlo by již o obvyklé udržovací náklady).

g) Změnu platné právní úpravy lze doporučit i v případech, kdy k nabytí nového majetku za trvání manželství byly použity jak společné zdroje obou manželů, tak i výlučné prostředky jednoho z nich. Soudní praxe doposud zaujímá stanovisko, že pokud byla k výlučným zdrojům jednoho manžela přidána byť symbolická částka pocházející ze zdrojů společných, připadá celá nabytá věc do majetkového společenství. Důvody k tak jednoznačné preferenci majetkového společenství manželů v sou-

časných společenských poměrech již zřejmě pominuly. Pro novou právní úpravu lze využít model řešení, který zákon zvolil pro případ zpracování cizí věci (specifikace), jsou-li jak zpracovatel, tak i vlastník v dobré víře (§ 135b OZ). V takovém případě o vlastnictví rozhoduje to, či vynaložený podíl je větší – major pars. Proto bude-li pro nabytí nového majetku použita ze společného majetku nejméně polovina zdrojů, bude nabytý majetek ve společném jmění, v opačném případě bude zachováno výlučné vlastnictví jednoho manžela. K vypořádání vynaložených investic dojde mezi manžely při vypořádání majetkového společenství. V té souvislosti lze doporučit, aby nová právní úprava výslovně zakotvila zásady i pro výpočet hodnoty investic, které byly provedeny do společného majetku manželů ze zdrojů výlučných a naopak. Řešení bývá obtížné, zvláště když od jejich vynaložení uplynula delší doba. Ani v praxi zastávané řešení (poměrná redukce vynaložených investic – srov. R 16/74) – nebývá přijímáno bez výhrad. Přitom jde o důležité a praktické otázky, které jsou v zahraničních právních rádech řešeny přímo v zákoně.

h) V literatuře i v právní praxi převážil názor, že právní režim ustanovení § 145 OZ (správa společného majetku) dopadá jen na věci, které předmětem majetkového společenství již jsou. Citované ustanovení se podle tohoto názoru nepoužije v případech, kdy se majetek do majetkového společenství manželů teprve nabývá. Za účinnosti právní úpravy společného jmění lze namítnout, že pro doposud soudní praxí zastávaný výklad neposkytuje již zákon dostatečnou oporu. Ze zákonné úpravy společného jmění vyplývá, že předmětem společného jmění jsou i majetková práva či jiné hodnoty. Předmětem společného jmění jsou proto i peníze jako součást majetku manželů. Je nerozhodné, jsou-li peníze v hotovosti či zda jsou uloženy na účtu v bance. Je-li kupní cena nabývané věci hrazena ze společných peněžních prostředků manželů, nelze dovozovat, že na dispozici s těmito penězi § 145 OZ nedopadá. Dosavadní přístup právní praxe ve svých důsledcích favorizuje obchodníky, kteří nemusí řešit otázku, zda společné peníze byly použity jedním manželem se souhlasem druhého manžela. Jde o účelové, praxi vyhovující řešení.⁶⁾

ch) Umožňuje-li zákon modifikaci společného jmění manželů, bylo by žádoucí, aby v některých směrech byla nová úprava podrobnější. Platnou právní úpravu lze považovat za uspokojivou, smluví-li manželé zúžení či rozšíření zákonného rozsahu společného jmění. Dojde-li smluvně mezi manžely k zúžení společného jmění, dochází k vypořádání té části majetku, která byla ze společného jmění vyloučena. Pro toto vypořádání se použije obecná právní úprava

Pochybnosti nevznikají ani při rozšíření zákonného rozsahu společného jmění. Jde o případy, kdy výluky z předmětu společného jmění stanovené v ustanovení § 143 OZ, manželé smluvně vyloučí. Na rozšířený předmět společného jmění dopadají pak obecná ustanovení.

Občanský zákoník umožňuje, aby manželé smluvně modifikovali i *správu* společného majetku (§ 147 OZ). Ke škodě věci zákon neposkytuje návod, jakou právní podobu

⁶⁾ M. Knappová, J. Švestka a kol. Učebnice občanské právo hmotné, Aspi Publishing, s.r.o., sv. I., Praha 2002, str. 326 n.

by modifikovaná správa společného majetku mohla mít. Uzavřou-li manželé notářským zápisem smlouvu, kterou svěří správu společného majetku výlučně jednomu z nich, občanský zákoník pro ten případ neobsahuje žádnou úpravu. Absence zákonného textu je nápadná zvláště ve srovnání s právními úpravami zahraničními, které otázkám správy společného majetku jedním manželem věnují mimořádnou pozornost. Podrobnější úprava je v tomto případě zcela namístě, protože manžel, jako výlučný správce společného majetku, může rozsah společného jmění výrazně ovlivnit v kladném i v záporném smyslu. Jednoduché řešení vyvozující závěr, že při absenci zákonné úpravy manžel – správce společného majetku – žádnou právní odpovědnost za výkon správy nenese, nelze přijmout. Podstatou smluvního ujednání modifikujícího obecný režim správy společného majetku je pověření druhého manžela k jeho řádnému spravování. Ve smyslu § 853 jsou nejbližšími a nejvhodnějšími ustanoveními dopadajícími na takový právní vztah ustanovení o příkazní smlouvě (§ 724 an.). Manžel – správce má proto v těchto případech právní postavení příkazníka. Odpovědnost manžela – správce společného majetku – lze rovněž dovodit z obecných ustanovení občanského zákoníku (§ 415, 420).

ZÁVĚR

Při přípravě nové úpravy manželského majetkového práva nelze ztráct ze zřetele, že zvláštní úprava majetkových vztahů manželů je sice základním, nikoli však jediným právním instrumentem, který vztahy mezi manžely upravuje. Rovněž konkrétní právní úprava *uspokojování potřeb rodiny, vlastnického i nájemního bydlení, jakož i dědického práva*, tvoří součást manželského majetkového práva v širším smyslu. Právní úpravu těchto institutů (jakož i dalších, které zdánlivě s majetkovými vztahy manželů souvisí jen okrajově) může celkové vyznění právní úpravy vztahů mezi manžely výrazně posílit, ale může je naopak i anulovat. Lze proto v širších souvislostech doporučit, aby manželské majetkové společenství mělo prospěch i z majetkové účasti manžela v obchodní společnosti. Budoucí právní úprava by měla proto přihlídnout k bohaté diskusi k této otázce a jednoznačně stanovit, že *hodnota obchodního podílu do společného jmění manželů připadá*.⁷⁾ Jiné řešení, které část literatury upřednostňuje, výrazně poškozuje majetkové zájmy druhého manžela.

Závěrem lze říci, že publikovaný věcný záměr nové úpravy občanského zákoníku představuje i v oblasti manželských majetkových vztahů *promyšlenou a koncepčně* dobře podanou materii. Souhlasit lze s navrženým řešením zařadit právní úpravu společného jmění manželů do té části občanského zákoníku, která upravuje právo rodinné (část II.). S předpokládaným legislativním řešením, že obecná právní úprava společného jmění bude (shodně jako dnes) obsažena v základním obecném předpisu, lze jen souhlasit

⁷⁾ Z četné literatury srov. Dvořák, T.: Společné jmění manželů a obchodní podíl v s.r.o., Právo a rodina č. 8/2000, s. 17 n.; týž, Společnost s ručením omezeným, Aspi Publishing s.r.o. 2003; Pařízek I., Obchodní společnost a společnost s ručením omezeným, Právní rozhledy č. 8/2001; Mašek D., Manželství a obchodní podíl v s.r.o., Právo a rodina, č. 4/2002; Dědič, J.: Obchodní zákoník. Komentář, díl II., Polygon 2002, s. 1027; Holub, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář, díl II. 2. vyd., Linde Praha 2003.

Mimo předmět úpravy občanského zákoníku zůstane zřejmě zvláštní právní úprava podnikání manželů (srov. již publikovaný věcný záměr obchodního zákona). Určité zvláštnosti právní úpravy společného jmění manželů zůstanou zachovány pravděpodobně i v zákoně o konkursu a vyrovnání. Vzdor této odůvodněné zvláštní právní úpravě lze doporučit, aby pravidlo, že společné jmění manželů nevzniká pokud trvají účinky konkursu (§ 26 ZKV) bylo pro svou důležitost zakotveno přímo v právní úpravě společného jmění v občanském zákoníku.

Konečně lze uvést, že navržená právní úprava majetkových vztahů mezi manžely vychází z důsledného kritického a z objektivního zhodnocení předchozích právních úprav, z poznatků aplikační praxe, stejně jako ze závěrů právní teorie. Ani v rámci úpravy manželských majetkových vztahů nejsou již bez významu srovnatelné právní úpravy v ostatních evropských zemích. Ze zpráv Evropského parlamentu a Evropské komise vyplývá, že harmonizační proces právních úprav překračuje v současné době oblast smluvního práva a ochrany slabší smluvní strany (ochrana spotřebitele), a zasahuje významně již i do oblasti práv osobních (rodinné právo) včetně právní úpravy manželského majetkového práva.

ON THE PROJECTED LEGAL REGULATION OF PROPERTY RELATIONS BETWEEN SPOUSES

Summary

The author analyses the proposed legal regulation of property relations between spouses. He brings forward the difficulties of the valid legal regulation of these relations and he drafts their legislative solutions. The author especially recommends the changing of the valid legal regulation of the liability for obligations assumed only by one of the spouses. Also, the author points out the neediness of a more particular legal regulation of common property administration, carried out only by one of the spouses.